

ledes som parterne finder det tjener dem bedst kulturelt, åndeligt, økonomisk og styrelsesmæssigt.

En væsentlig del af baggrunden for at ordningen blev vedtaget, på trods af, at der i Lagtinget var flertal for en mere radikal ordning, skal findes i det flere hundrede årige rigsfællesskab samt, at der boede adskillige titusinder af færinger og efterkommere fra blandede ægteskaber i Danmark, således at næsten enhver på Færøerne fastboende færinger havde familieband til Danmark.

4. Hjemmestyre kontra suverænitet

Ordningen var et forsøg på at skabe et alternativ til en færøsk statsdannelse, hvor selvstyret hvilede på suverænitetsbegrebet.

Hævdelse af en egentlig færøsk suverænitet ville være en gigantisk opgave for 30.000 mennesker og give ringe muligheder for at træffe sådanne selvstændige færøske beslutninger baseret på økonomisk formåen, at disse kunne karakteriseres som et selvstyre med rent færøsk forvaltning. Færøerne var på det tidspunkt et udbygningsmæssigt totalt forsmødt dansk amt.

Sammenligning med en række små kolonier, dominions eller territorier, der i årene efter F.N.'s oprettelse blev erklæret selvstændige stater, viste også, at den egentlige selvstændighedsgrad faldt drastisk, bl.a. på grund af større økonomisk afhængighed af tidligere »moderlande«, stormagtsinteresser, manglende mulighed for hævelse i internationale fora, handelssammenslutninger og lignende organisationer.

5. Ideologien bag Hjemmestyreordningen

Ideologien bag hjemmestyremodellen var kort sagt, at den højeste grad af selvbestemmelse kunne opnås i et arrangement, der ikke nødvendigvis byggede på suverænitets-/statsbegrebet.

Foruden »Friheds- og venskabspagten« lancerede man begrebet »Livsfrælsi«, d.v.s. frihed til at leve (også materielt) og træffe egne beslutninger.

Udviklingen i den statsretlige og folkeretlige teori har givet Hjemmestyrelovens fædre ret. J.f. Alf Ross' definition af hjemmestyret som et udvidet kommunalt selvstyre, som kan tilbagekaldes af Folketinget contra Frederik Harhoff's doktorafhandling, der fastslår rigsfællesskabets tredeling. Lovens funktion i 50 år har ændret dens status, således at den ikke kan opheves af enhver anden folketingslov uden færøsk accept.

6. Forholdet til den islandske Forfatning af 1918

Den islandske selvstændighedslov af 1918 havde et helt andet sigte, Lovens §1 fastslår som en kontradik-

Petur Mohr Dam og Thorstein Petersen i gongini á Christiansborg tá samráðingarnar vóru um heimastýri

tion til de øvrige paragraffer, at de to selvstændige stater Danmark og Island indgår en aftale af 25 års gyldighed om et selvstyre, der defineres i de efterfølgende paragraffer. Fra Islands side havde man allerede bestemt sig for før eller senere at hævde en islandsk suverænitet.

Men enhver levende organisme må kunne udvikle sig, undergå ændringer, skabe nye muligheder og øge omfanget af sit virkefelt. Det er derfor vigtigt, at der både i Danmark og på Færøerne findes en opfattelse af, at nogen har ansvar for at dette kan ske, såvel som for at uforudsete tilbageskridt hindres.

7. Hjemmestyrelovens funktion

Følgerne af de økonomiske omvæltninger i 90'erne har skabt en følelse af fravær af dette ansvar, specielt i danske politiske kredse, hvor færre og færre reelt bekymrer sig om, hvad lovens ånd tillader den ene af parterne at foretage sig på den andens vegne, uden at dette medfører et gensidigt tab for begge.

Undertegnede har engang sammenlignet Hjemmestyreloven med en harmonikas bælg, der kan udvides meget langt efter hvert som du øger rumfanget i bælgen.

D.v.s., at ordningen henad vejen omdefinierer sig selv til at indeholde kompetencer, der går ud over lovens bogstav.

Dette har specielt været gældende i udenrigspolitiske relationer, hvor den selvstændige færøske optræden i handelsmæssige og fiskeritalemæssige sammenhænge ikke i 1948 var forudset så vidtgående.

Det blev nødvendiggjort af udviklinger udenfor riget – især efter Danmarks medlemskab af EEC. Denne praksis har ofte løst problemer, hvor bindinger på den danske regering hindrede en løsning i statsligt regi.

En harmonikabælg skal også kunne trykkes sammen, således at ting, der ikke er plads til blæses ud, eller overgår til anden sammenhæng. Erkendelsen af dette afdekkes ved en sammenligning imellem den grønlandske og den færøske hjemmestyremodel.

Den grønlandske i en meget stiv ramme med tilsyn-

delse til overtagelse af sagsområder i et hurtigt tempo – men med bloktilskud indrettet derefter – og den færøske med mere fleksible kanter, hvor mulighederne for såkaldte § 9 overtagerprocessen. Også her har overgangen til bloktilskud – ikke forudsat i 1948 – dog skabt en korrektion, der mindsker risikoen for at en ændring i skattetryk i de to lande, skaber mulighed for at føre politik på selve hjemmestyretanken, for partier, som i deres program fejlagtigt definerer »moderlandet«, som et afskibningskontor for økonomiske tilskud.

Med 30 år flere på bagen skulle den færøske hjemmestyremodel tidligere afsløre svagheder end den grønlandske.

Bloktilskuddene indgår med meget forskellig procentandel i de ressourcer, der er nødvendige for en rimelig administration af de to samfund. Også dette skulle tidligere afdække de behov for ændringer, der måtte erkendes på Færøerne end i Grønland.

8. Begivenhederne i 1990'erne, EU og Hjemmestyreordningen

Behandlingen af de færøske gældsproblemer i 90'erne har gjort det helt klart, at hjemmestyret for Færøerne må ændres.

Vi har i mange år ønsket Hjemmestyreloven afløst af en Selvstyrelov, der klart definerede de udvidelser af Hjemmestyreloven, som sædvanen har skabt, opstrammede og udvidede de udenrigspolitiske kompetencer – bl.a. med henblik på forpligtende samarbejde med tredje lande – vedtog at alle områder principielt skal kunne overtages som særanliggender, men at loven fastholdt rigsfællesskabet – specielt kongefællesskabet – så langt Danmarks hjemmestyre i EU nu kan tillade.

Dette sidste skaber et væld af juridiske problemer, som er vanskelige at overskue, men forhandlingerne om ændringer bør påbegyndes snarest, også på grund af de uløste økonomiske problemer Danmark-Færøerne imellem, og dette netop fordi de færingerne på tvungne midlertidige løsninger reelt har sat Hjem-

mestyreloven ud af kraft. Møntfællesskabet har – på trods af, at det fratog færingerne muligheden af en kronedevaluering, der kunne være anvendelig i den meget følsomme fiskerøkonomi – været anset for et aktivt, og man har følt den overordnede danske pengepolitiske myndighed som en garanti for en forsvarlig forvaltning.

Krisen har belært os om ufuldkommenheden på dette felt.

Allerede i 70'erne erkendte man behovet for en landsbank med visse nationalbank-lignende kompetencer, bl.a. til regulering af likviditet på Færøerne og med adgang til information om pengeinstitutternes virksomhed, men et egentligt færøsk finansilsyn forestillede man sig ikke.

Mange forsøg på sammen med det Rådgivende Udvalg at analysere bankernes virksomhed såvel som den store exportvirksomhed »Fiskasøla« gav ikke resultater, idet udvalget fandt dette liggende udenfor sin kompetence, men i dag står det klart, at et specielt tilsyn – eller i det mindste adgang til samme information, som bibringes den danske industriminister – må være et af elementerne i en nyordning indenfor fællesskabet.

I 1992 var Danmark ikke kreditorland, da den færøske lånoptagelse fandt sted i udlandet uden statsgaranti. På trods af dette kan der hos

visse långivere have været formodninger om, at Danmark altid ville gå ind og »redde« Færøerne.

Ulyst til at lade dette stå sin prøve har haft stor indflydelse på de danske krav til færøsk politik siden 1992. Endvidere har samspillet mellem Den danske Bank's rolle i den danske finansielle krise i 1992/93 og dens udsigter til at konstatere store tab på en datterbank på Færøerne medvirket til at vælte tab over på færøske skatteydere.

Afledede virkninger af glidebaneløsningerne og den fejlagtige indblanding i hovederhvervenes vilkår har kostet yderligere, idet de sædvanlige konkurssammenhænge blev sat ud af kraft o.s.v.

De danske betingelser var således ikke sådanne, som ethvert kreditorland ville stille, men et forsøg på at sætte debitor under administration – også politisk.

9. Den fremtidige relation mellem Danmark og Færøerne

Undertegnede har længe forfægtet, at det var mere frugtbart at komme til enighed om en politisk løsning af gældsproblemet end at bruge kolossale ressourcer på undersøgelser af årsagssammenhænge og ansvarsfordeling, der hindrer Færøerne i at arbejde sig ud af den økonomiske krise.

Mit forslag var en tredeling af gælden med en

trediedel til den færøske landskasse, en trediedel til statskassen og en trediedel til den danske finansielle sektor – sandsynligvis repræsenteret via Nationalbanken.

I stedet er problemerne parkeret til 1998. I henhold til den danske finansminister i afventen på oplysninger om potentialet i en eventuel færøsk udvinding af råstoffer i undergrunden.

Her gælder det samme som mange gange tidligere anført, at jo mere man sætter kroner og øre på Rigsfællesskabet jo flere søm og fjæle producerer man til fællesskabets ligkiste.

En fortsat tyngende eller voksende færøsk gældsafhængighed af Danmark som kreditor, hvor bloktilskuddene returneres som renter af statslån, er en uholdbar situation, der bestemte ikke befordrer et samarbejde om eventuelle undergrundssressourcer. Der skal findes alvorlige brister på den færøske side, hvis nogen tænker på at tage skridt tilbage i undergrundsaftalen af 1992.

En løsning af disse problemer kombineret med en ny Selvstyrelov vil være en forfatningsmæssig relation, der kan holde langt ind i næste århundrede, og så har det ringe relevans at forsøge at spå længere frem.

Den ubekendte i denne fremtidsblik er Danmarks muligheder i EU. Den danske ulyst til at medvirke til bedre handelsmæssige relationer til EU, kan ikke fortsat bruges til at afværge Færøerne med, at man må gøre op med sig selv, hvad man vil m.h.t. medlemskab af EU.

Færøerne har adskillige gange meldt klart ud, at man har gjort op med sig selv.

At det ikke harmonerer med, hvad EU og regeringen mener at Færøerne skulle melde ud, må ikke fortsat hindre rimelige løsninger. Det ville smage alt for meget af imperialistiske tendenser.

Tórshavn 4/7 1996
Atli Dam

